

MORALĂ, INTEGRITATE ȘI LIBERTATE

Ps. Lect. univ. dr. Virgiliu PEICU

Universitatea „Adventus”, Cernica
gylpey@yahoo.com

Abstract: Morals, Integrity and Freedom

The acceptance of moral and ethical values entails a sort of ultimate goal or a cosmic teleological plan for human beings. The concern of post-creation pedagogy aims at developing human beings' self-control and moral integrity. The essential quality of the integrity of human behaviour consists in controlling one's instincts and regulating one's actions in the interest of the Lord, of the neighbour, and of the self, that is, in forgoing selfish desires. For the theistic philosopher, moral values, human dignity, freedom, integrity, and personal responsibility can be best explained and understood by Theism in so far as we believe that we, human beings, are made good in the image of God. Morality and ethical values, aided by other theistic evidences or by considering the possible special revelation can further clarify the reasons why God decided to save us from our desperate circumstances, in a world of evil and suffering.¹ In the light of the divine law, the recommendation for moral freedom is apparent. Moral freedom equals one's own freedom after substracting the neighbour's freedom. The second divine project for freedom, for the freedom that descends as the "Word of God" which, coming "from above the [human] race", pushes it beyond it, revealing a completely different hypostasis and a completely different stake of freedom—the Christic project. Here... freedom is no longer a project proposed to a people, but to humanity as such, in its entirety."²

Keywords: *morals, virtues, freedom, responsibility, integrity, God, education*

1 PCOPAN & C. MEISTER, „The moral argument”, in Meister Chad and Copan P, (eds.), *The Rutledge Companion to Philosophy of Religion*, London and New York, Routledge, 2007, p. 370.

2 G.LIICEANU, *Continentele insomniei*, București, Ed. Humanitas, 2017, p. 50 – 51.

Argumentul Moral

Cei ce se ocupă cu descoperirea argumentelor privitoare la existența lui Dumnezeu au găsit dovezi ale realității Divine în natură, în general, dar și în anumite aspecte ale comportamentului uman. Fenomenul moralității a primit o atenție specială în cadrul cercetării filosofice.³ Argumentul moral pentru existența lui Dumnezeu se mută de la universalitatea experienței umane, la concluzia că Dumnezeu este sursa fundamentală a revendicărilor noastre morale și obiectul suprem al obligației morale.

Iată o scurtă declarație a argumentului:

- (1) experiența morală este universală;
- (2) obligațiile morale sunt valabile din punct de vedere obiectiv;
- (3) există un Legiutor suprem, un obiect suprem al responsabilității morale.

Premisa inițială este aceea că obligația morală este universală. Toate ființele umane au un simț al binelui și răului – o convingere profundă cum că comportamentul nostru contează și că unele forme de comportament sunt de preferat altor forme.

Respingem instinctiv „nihilismul moral”, părerea cum că nu există o diferență notabilă între bine și rău, dragoste și ură, compasiune și cruzime. Oricare ar fi teoriile noastre despre moralitate, comportamentul nostru la nivel practic și personal, va dezvălui simțul nostru interior al obligației morale. Pur și simplu nu putem ocoli aprobarea sau dezaprobarea faptelor oamenilor, inclusiv ale noastre. De pildă, ne așteptăm ca oamenii să își țină promisiunile față de noi, așa cum observă C. S. Lewis, fie că noi credem, fie că nu, într-un Bine și un Rău real.⁴ În mod semnificativ, nimeni nu a putut trăi ca un nihilist moral, nici măcar fictiv.

Personajul principal din romanul lui Albert Camus, *Străinul*, răspunde la orice i se întâmplă cu indiferență, insistând că toate ajung la același deznodământ. În final, povestea lui Camus confirmă punctul pe care el l-a reliefat – că este imposibil ca ființele morale să trăiască fără vreun grad de sensibilitate morală. Un simț al obligației morale este de neevitat.⁵

3 Ioan-Gheorghe ROTARU, *Istoria filosofiei, de la începuturi până la Renaștere*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2005, p. 86.127-129, 162-163, 172, 182-183, 190-191.

4 C.S. LEWIS, *Simplu creștinism*, Londra, Collins, 1952, 1997.

5 Albert CAMUS, *Străinul*, București, Editura Polirom, 1968.

Este important de notat că sensibilitatea morală nu este același lucru cu comportamentul moral. Una este să simți responsabilitatea de a face ceva, și altceva să te achiți de acea responsabilitate. De fapt, nimeni nu se achită de toate îndatoririle. Mai devreme sau mai târziu, toți facem lucruri pe care să le regretăm. De aceea o conștiință neliniștită îți răpește simțul libertății morale și această stare de lucruri este generală între ființele umane. Acest fenomen sprijină ideea că sensibilitatea morală pune stăpânire pe experiența umană.

A doua premisă a argumentului moral poate fi mai problematică decât prima. Nu doar că noi toți avem un simț al obligației morale, spune aceasta, dar simțim că aceste obligații sunt valabile din punct de vedere obiectiv. Cu alte cuvinte, sensibilitatea noastră morală este nimic altceva decât o conștiință a legii morale obiective. „Binele” și „răul” se referă la ceva în realitate, nu doar la experiența noastră. O judecată morală face o afirmație despre o realitate obiectivă.

Argumentul moral trage concluzia că sursa și obiectivul nostru fundamental trebuie să fie o realitate personală supremă. Mai multe lucruri sprijină această concluzie. Unul este faptul că ne simțim în mod natural responsabili față de persoane, nu față de lucruri. Deși vorbim despre „legea gravitațională”, nu vedem gravitația ca ceva la care să ne raportăm. Dacă nu ținem cont de această lege, vom avea de-a face cu durerea și cu rușinea, dar nu ne simțim vinovați. Experiența noastră este diferită, atunci când este vorba de a spune adevărul și a ne ține promisiunile. Aici ne raportăm la comportamentul nostru și experimentăm vina când nu ținem cont de aceste obligații. Mai mult, simțul răspunderii merge dincolo de persoanele care sunt direct afectate de vorbirea și purtarea noastră și simțim forța anumitor obligații, chiar dacă sunt sau nu implicate alte ființe. Dar dacă ne simțim răspunzători în fața cuiva, în fața cui ne simțim noi așa? Cel mai bun răspuns este, o Ființă supremă.

Avem nevoie să afirmăm o ființă supremă pentru a putea explica convingerea că acțiunile și deciziile noastre „fac o diferență”. Simțim că este mai bine să spunem adevărul decât să mințim, să protejăm o viață decât să o curmăm. Dar nu este foarte clar ce înseamnă acest mai bine. Uneori pare să nu fie nicio diferență dacă mințim sau spunem adevărul. Alteori consecințele înfăptuirii binelui par să fie negative, dar îți păstrează libertatea conștiinței. A spune adevărul te poate costa uneori material, dar ai conștiința împăcată că ai apărât adevărul și aceasta te face să te simți liber.

Experiența morală atribuie valoare acțiunilor noastre. Ea presupune că, consecințele fundamentale ale înlăptuirii binelui sunt pozitive, pe plan psihologic, chiar dacă consecințele materiale imediate sunt sau nu așa. Dar ființele umane nu au puterea de a garanta o asemenea realizare, pentru că fiecare realizare omenească este supusă entropiei. Ca urmare, pentru a ne justifica încrederea că se vor realiza rezultate pozitive ale acțiunilor morale, trebuie să existe o forță transcendentă care să ghideze evenimentele către un final pozitiv. Mai mult, o asemenea putere trebuie să fie personală. Așa cum spunea filozoful Richard Rice, „cursul evenimentelor trebuie să fie condus de aceeași Minte care este sursa ideilor noastre morale.”⁶

Pentru a înțelege relația dintre integritate și libertatea conștiinței,⁷ experiența morală ne cere să vedem acțiunile în relație cu o sursă transcendentă și un garant al sensului și doar Dumnezeu, o ființă supremă, poate să fie o asemenea sursă.

Pedagogia libertății postcreațiune

Domnul Dumnezeu a dat omului porunca aceasta: „Poți să mănânci, după plăcere, din orice pom din grădină, dar din pomul cunoștinței binelui și răului să nu mănânci, căci în ziua în care vei mânca din el, vei muri negreșit – Geneza 2:16-17.

Nu este vorba de a mânca din pom, ci de atitudinea omului. O atitudine de comportare: Binele (de armonie și libertate) sau Răul (de conflict și sclavie) – după interesul propriu – față de Dumnezeu și aproapele. Aceasta înseamnă, simbolic, pomul respectiv. Este vorba de o alegere. Alegerea de a respecta sau nu, legământul postcreațional. Omul nu este întrebat când este creat. Nu i se cere părerea. Fiindcă nu poate exista înainte, de a fi. Dar i se dă posibilitatea să aleagă să rămână în Împărăția lui Dumnezeu sau să existe în afara acesteia. Dumnezeu nu poate, însă, întreține viața unor făpturi care nu vor să facă parte din Împărăția Sa. Evoluția în afara Împărăției lui Dumnezeu, impunea pierderea libertății și retragerea Pomului vieții. Adică retragerea asistenței divine din lumea

6 Richard RICE, *Reason and the Contours of Faith*. Wipf and Stock, 2013, p.56.

7 Ioan-Gheorghe ROTARU, “Key aspects of the Freedom of Conscience”, în *Jurnalul Libertății de Conștiință - Supliment (Journal for Freedom of Conscience)*, Ioan-Gheorghe Rotaru, Dragoș Mușat (eds.), Editions IARSIC, Les Arsc, France, 2016, p. 30-37.

terestră, însoțită de moartea vietăților, în general, și de moartea persoanei umane, în special.

Omul este o persoană asemenea Celor 3 Creatori. Asemănarea este metaforă. Unitatea de asemănare este personalitatea. Omul, datorită personalității, este o metaforă a Divinității. Dumnezeu Creator are ca metaforă sau ca asemănare pe dumnezeul creat. *Isus le-a răspuns: „Nu este scris în Legea voastră”: „Eu am zis; „Sunteți dumnezei?” (Ioan 10:34).* Noțiunea de „dumnezeu” are în Biblie și sensul de „persoană”. Ființa umană este nu numai o personalitate și atât, adică un om înzestrat cu statutul de personalitate, ci este și o personalitate morală exprimată prin libertate, autenticitate și responsabilitate. Personalitatea morală are nevoie de un ghid. Acesta este Legea morală divină. De fapt, Legea divină este ghidul pentru diferențierea binelui și răului, pentru personalitatea umană. Pomul cunoștinței binelui și răului este, de fapt, simbolul Legii divine. Deoarece Legea divină ne învață să facem diferența dintre bine și rău și să nu ne comportăm după interesul instinctelor egoiste. De fapt, Legea divină este controlul propriu asupra instinctelor. Este limita acceptată liber, a omului.

Omul are două niveluri existențiale. Nivelul material sau instinctual și nivelul rațional sau ideatic, nivel ideatic care poate cânta în struna instinctelor sau care le poate controla. Legea divină ne arată, prin rațiune, cum să ne controlăm instinctele (să ne punem limitele impuse de calitatea de om). De aceea, această Lege nu este pe placul tuturor.

John Locke spunea: *Rațiunea trebuie să ne fie ultima judecată în toate. Nu vreau să spun că trebuie să consultăm rațiunea și să examinăm, dacă o afirmație venită de la Dumnezeu poate fi făcută pe baza principiilor naturale, iar dacă nu, ar trebui să o respingem; dar trebuie să o consultăm și prin ea să examinăm dacă este revelată de Dumnezeu sau nu; și dacă rațiunea o găsește ca fiind descoperită de Dumnezeu, atunci rațiunea se declară în favoarea sa, la fel ca în favoarea oricărui adevăr și o face unul dintre dictatele sale.*⁸

Moralitatea înseamnă relația perfectă a sinelui cu aproapele. Fiecare om trebuie să-l privească pe aproapele mai presus de sine, nu fiindcă așa vrea Dumnezeu, în mod arbitrar, ci fiindcă aproapele este singura poartă a sinelui spre lumea umană. Dacă distrugi sau dăunezi aproapelui, distrugi lumea sau dăunezi lumii întregi.

8 Jeremy WALDRON, „God, Locke, and Equality”, *Journal of British Studies*, 1961 – 2014, Cambridge University Press, 2002, p.142.

Moralitatea omului depinde de controlul instinctelor și controlul instinctelor condiționează existența veșnică. Acesta este motivul pentru care elementul de bază al Legământului postcreațional constă în folosirea simbolică a celor doi pomi: *Pomul cunoștinței binelui și răului și Pomul vieții*. Cei doi Pomi se condiționează reciproc.

Consumarea din *Pomul cunoștinței binelui și răului* înseamnă face-re-a binelui și a răului după cum dictează propriul interes (Geneza 3:6). Urmarea inevitabilă constă în pierderea libertății și retragerea *Pomului vieții* (Geneza 3:22-24). Adică în aruncarea naturii și a omului în entropie (dezordine). Clauza divină a Legământului primordial constă în menținerea *Pomului vieții* (viața veșnică), aceasta dacă omul respectă clauza umană, și anume de a nu se înscrie pe linia comportării, în executarea binelui sau a răului conform propriului interes în dauna aproapelui – adică de a nu mânca din *Pomul cunoștinței binelui și răului, încălcând dreptul și voința lui Dumnezeu*. Nerespectarea clauzei reprezintă căderea în păcat, pierderea libertății și a vieții.

„Ei sunt invitați să accepte un model de pedagogie conform căruia libertatea survine la capătul unui exercițiu asumat de supunere. Paradoxul libertății umane ține de un mecanism al supunerii, care se naște din colaborarea unor niveluri ontologic diferite. Cum supunerea are loc față de o instanță, care prin ea însăși, are prestigiul libertății infinite laolaltă cu atributul milei și al bunătății, prin însuși acest fapt ea devine un garant al libertății omenești. Ascultarea necondiționată a lui Dumnezeu – credința în El – este de aceea benefică, și nu umilitoare, căci toate hotărârile lui Dumnezeu în privința omului se nasc pornind de la iubire.”⁹

Întreaga preocupare a pedagogiei postcreaționale urmărește dezvoltarea în om a stăpânirii de sine și a integrității morale. Faptul de a nu mânca din fructul pomului interzis înseamnă, de fapt, stăpânirea de sine și integritate, fundament al libertății sale. Calitatea esențială a integrității comportamentului uman constă în controlul asupra instinctelor, și reglarea acțiunilor sale în interesul Domnului, aproapelui și sinelui, adică, mai exact, în înfrânarea poftelor egoiste. Apostolul Iacov se ocupă foarte mult de problema controlului poftelor, adică a tendințelor egoiste: și împarte răspunsul acestora în două faze: faza de „momire” adică de stimulare a instinctului (un fenomen fiziologic care nu depinde de alegerea omului) și faza de „zămislire”, adică de

9 G. LIICEANU, *Continentele insomniei*, București, Editura Humanitas, 2017, p. 36-37.

exercitare a instinctului (un fenomen moral care depinde de conștiința, de alegerea omului). De prima fază nu este vinovat nimeni. Dar faza a doua aparține responsabilității fiecărei persoane. Faza de „zămislire”, care este interzisă de Decalog, și este totuși desfășurată de persoana în cauză, duce la manifestarea păcatului. Și păcatul, la rândul lui, atrage după sine pierderea libertății și moartea. (Iacob 1:14-15)

„S-ar putea să ni se pară stranie pedagogia lui Dumnezeu și paradoxală, dar „libertatea nu va putea fi obținută decât prin totală supunere la porunca unei ființe de alt ordin, decât cel omenesc și care este liberă prin însăși esența ei.”¹⁰

Statutul de Personalitate

Omul este o ființă conștientă. O ființă înzestrată cu rațiune. O ființă supusă statutului de personalitate. Statutul de personalitate reglementează trei principii fundamentale ale dreptății universale: libertatea, autenticitatea și integritatea de tip responsabil.

Libertatea este calitatea inalienabilă, abstractă de a alege, în mod drept, de către persoana umană, orice idee proprie sau dinafară, idee care poate fi acceptată sau respinsă. Nimeni nu poate alege sau respinge în locul persoanei în cauză, nici chiar Divinitatea. Fiecare om trebuie să fie în alegerea sa, el însuși.

Gândirea umană primordială, postcreațională – rezultată din contactul minții umane cu o realitate necunoscută – și-a făcut înțelesuri primitive despre sine și despre natura din jur (Geneza 2:19). Caracteristica acestei gândiri, este, nu numai denaturarea realității, ci și amestecul de idei și de înțelesuri. O gândire nediferențiată, care se caracterizează prin: primatul aparenței, cauzalitate mistică nediferențiată și trăire mitologică.

Cartea Eclesiastul și cartea lui Iov reprezintă primele încolțiri de gândire mistică de tip diferențiat în filozofia biblică. Își fac apariția cele dintâi deosebiri între naturi și modalități de manifestare. Gândirea mistică nediferențiată, adică uniformă, a începuturilor capătă treptat relief și coloratură pe măsura realităților pe care le reprezintă. Se pun limite, se stabilesc particularități, se disting categorii. Este vorba de simple sclipiri de gândire, pe care filozofia greacă le amplifică și gândirea modernă le definitivează și le exploatează la maximum.

10 G. LIICEANU, *Continentele insomniei*, București, Ed. Humanitas, 2017, p. 37-38.

Referindu-ne, exclusiv, la gândirea mistică sau religioasă, trebuie precizat faptul că, deși Solomon deschide era gândirii mistice diferențiate, această gândire se îneacă multă vreme în mlaștina antichității și a lumii medievale. Deși este animată de reacția firească a lumii moderne, gândirea mistică diferențiată nu-și găsește nici astăzi, locul său de drept în atmosfera lumii religioase lucide și judicioase.

Gândirea religioasă de tip diferențiat se referă la înțelegerea corectă a sistemului de ordine divină. În acest cadru problematic există, în lumina Bibliei, două manifestări distincte: ordinea impusă, specifică obiectelor și ordinea liberă, specifică subiectelor.

Spiritul sau lumea subiectelor reprezintă sistemul de structurare și de funcționare a ordinii spirituale sau libere (liberul arbitru). O ordine a cărei forță de acțiune este ideea sau noțiunea. Orice structură de tip liber (social-umană) se formează invers decât structurile de tip impus (natural-fizice). Și anume, prin integrarea liberă a „întregului” în conștiința „părții”. Legea fundamentală este *Legea morală*. O lege formată din două programe normative: unul moral, educativ (problematika păcatului) și altul penal, punitiv (problematika morții).

Libertatea, în general, și libertatea morală, în special, este o problemă de potențialitate. Adică de posibilitatea de a alege, fie binele, fie răul, după propria dorință. O ființă liberă nu poate fi creată (creațiunea fiind un act impus), nici neprihănită, nici păcătoasă, ci doar cu potențialitatea de-a fi (în raport de cum își dezvoltă potențialitatea), fie neprihănit, fie păcătoasă.

Potențialitatea morală este dependentă de o anumită putere sau influență spirituală (ideea) care trebuie să provină întotdeauna dinafară. În această privință, există două concepții religioase: conceptul puterii energetice și conceptul puterii educaționale.

Conceptul puterii educaționale aparține gândirii mistice de tip diferențiat. O ființă rațională, ca să fie într-adevăr liberă, nu poate fi influențată decât prin idee sau prin informație. Numai în felul acesta este posibil ca statutul de personalitate să fie respectat. Ca dovadă o constituie faptul că relația divin-umană se bazează pe un sistem educațional: școala educațională (Biserica), sursa informațională (Biblia) și factorul educațional (Duhul Sfânt).

Gândirea religioasă de tip nediferențiat, care predomină actual, nu face deosebirea necesară și specifică în cadrul realităților existente:

- Confundă ordinea impusă cu ordinea liberă.
- Confundă natura asistată divin cu natura neasistată divin
- Confundă acțiunea divină de tipul obiectelor, cu cea de tipul subiectelor (atât asupra omului, cât și asupra Bisericii).
- Confundă acțiunea divină din creație cu cea din postcreație
- Confundă puterea educațională cu puterea energetică.
- Confundă Biserica de expresie divină (având ca evidență Cartea vieții) cu Biserica de expresie umană, mai mult sau mai puțin corespunzătoare Bibliei (având ca evidență registrul confesional) etc.

Trebuie precizat faptul că în vremea noastră domină în lumea confesională universală, în mod regretabil, gândirea mistică sau religioasă nediferențiată. Un sistem de gândire care corespunde cu tipul de cultură specific omului antico-medieval. Marele avânt al ateismului se datorează în cea mai mare parte tocmai faptului că religia este prezentată în registrul gândirii mistice nediferențiate, și nu în registrul gândirii mistice diferențiate.

Dacă varietatea gândirii mistice diferențiate este apanajul omului intelectual, varietatea gândirii mistice nediferențiate poate fi apanajul, atât al omului neintelectual, cât și al omului intelectual. A fi intelectual nu înseamnă a desfășura o muncă intelectuală, ci a gândi sau a concepe lumea în mod intelectual (diferențiat).

Diferența dintre logica intelectuală și neintelectuală depinde nu atât de gradul de cunoștințe, cât de tipul de gândire. Există savanți care gândesc religia în mod mistic nediferențiat (de tip neintelectual), și, în mod opus, savanți care gândesc religia în mod mistic diferențiat (de tip intelectual).

În lumina Legii divine se recomandă libertatea morală. Libertatea morală nu este totuna cu libertatea absolută. Libertatea morală înseamnă, libertate proprie din care se scade libertatea aproapelui. Libertatea morală constă, așadar, în a include în libertatea proprie și respectarea libertății aproapelui. Libertatea morală este punerea de margini sau punerea de limite libertății proprii, pentru a nu încălca libertatea celor din jur.

Al doilea proiect divin al libertății, al libertății care coboară sub formă de „Cuvânt al Domnului”, care venind „de deasupra speciei”, o împinge dincolo de ea, dezvăluindu-i o cu totul altă ipostază și miză a libertății, este *proiectul Cristic*. Aici... libertatea nu va mai fi proiectul propus unui popor, ci omenirii ca atare, în întregul ei.”¹¹

11 G. LIICEANU, *Continentele insomniei*, București, Ed. Humanitas, 2017, p. 50-51.

În acest sens, Goldiș formula întrebarea retorică „unde veți afla precepte morale mai generoase, mai luminoase, mai fericitoare decât în Predica de pe munte a Mântuitorului? Și care ar fi democrația mai desăvârșită decât aceea a blândului Iisus?”¹²

Autenticitatea este calitatea inalienabilă, concretă de a respinge sau de a accepta efectiv, în mod drept, o acțiune sau o idee care este produsul alegerii proprii. Nimeni nu poate acționa, nu se poate manifesta, în numele altcuiva. Nici Divinitatea. Fiecare acțiune sau nonacțiune trebuie să fie proprie. Fiecare om trebuie să fie, în acțiunea sa, el însuși. Aceasta este o expresie a libertății și integrității sale.

„Orice învățătură adevărată are ca țel final eliberarea spre propria-i libertate a celui ce-nvață. Nu cred că Marele Educator și-a dorit în eternitate spectacolul unor învățăcei în genunchi, ci, dimpotrivă, pornind de la modelul libertății Sale, o omenire aptă să meargă pe picioarele ei, alcătuită din indivizi viguroși moral, după ce, atâta amar de secole, absorbiseră învățătura binelui și-a iubirii.”¹³

Responsabilitatea este calitatea inevitabilă a oricărei persoane de a răspunde, în mod drept, de propria alegere și autenticitate. Calitatea de a fi liber și calitatea de a fi autentic, nu sunt la întâmplare. Orice acțiune a unei persoane se repercutează asupra lui Dumnezeu și asupra aproapelui. Din această cauză, fiecare răspunde de el însuși.

„Dumnezeu a vrut o creatură perfectă, adică liberă. Dar a fi liber înseamnă a alege pe cont propriu, ceea ce înseamnă că poți alege și greșit...”¹⁴ Înțelegem că adevărata maturitate morală și etică e de natură spirituală, are ca scop final eliberarea de tot ce poate să îngreiească spiritul și oferă bucuria de a avea acces spiritual, liber și nestânjenit în fața lui Dumnezeu. Integritatea în actul educațional și al relației cu mediul ce te înconjoară, îți cere efortul cel mai profund al ființei tale, care nu poate fi pus în lanțuri, nu poate fi încătușat. Aceasta îți dă stabilitate, orizont limpede pentru viață și îți simți pe semenii tăi izvorând din aceeași rădăcină cu tine, susținându-vă unii pe alții și ridicându-vă capetele spre același tron de lumină. Goethe spunea că „civilizația este o permanentă lecție de

12 Vasile GOLDIȘ, „Răspunsul lui Vasile Goldiș la sărbătoarea sa”, în *Știrea*, nr.33, an II, 1932.

13 G. LIICEANU, *Așteptând o altă omenire*, București, Editura Humanitas, 2018.

14 A. PLEȘU, G. LIICEANU, *Dialoguri de duminică*, București, Editura Humanitas, 2015, p. 378.

respect: respect față de Divinitate, respect față de pământ, față de semenii noștri și, în acest fel, față de propria noastră demnitate.”¹⁵

Concluzii

Dumnezeu l-a creat pe om luând modelul personalității Sale, l-a dotat cu toate capacitățile și posibilitățile, ca prin educație și autocontrol să ajungă la stadiul unei ființe responsabile, integre și libere. Educația este mijlocul prin care omul transformă capacitățile cu care se naște în deprinderi, virtuți și valori. Dacă esența libertății este de natură spirituală, atunci ceea ce o ajută să se revigoreze și să se mențină sunt alte valori de natură spirituală. Printre cele mai importante este integritatea ce însumează un mănuchi de virtuți, cum ar fi onestitatea, demnitatea, responsabilitatea, încrederea, bunătatea și toleranța. De asemenea libertatea care te face să abordezi deschis și fără rețineri relațiile cu semenii și Dumnezeu. Aceste valori oferă o referință internă pentru ceea ce este bun, benefic, important, util, frumos, dezirabil și constructiv. Valorile sunt unul dintre factorii care generează comportament echilibrat și influențează alegerile făcute de un individ, având ca urmare pacea lăuntrică, dând putere și consistență caracterului. Integritatea eliberează conștiința, deschide calea către succes și performanță, întărește responsabilitatea, entuziasmează și dă consistență respectului de sine. Reflectă o consecvență a atitudinilor etice, a emoțiilor constructive și respectului pentru relațiile cu semenii și cu Dumnezeu.

Bibliografie selectivă

- ♦ *Biblia*, Societatea Biblică din România, București, 2009.
- ♦ CAMUS, Albert, *Străinul*, București, Editura Polirom, 1942,1968.
- ♦ CLARKE, B., „The Logical Roles of the Arguments for the Existence of God”, în Eugene Thomas Long (ed), *Experience, Reason and God*, Washington, D.C., The Catholic University of America, 1980.
- ♦ COPAN, P., “The Moral Argument”, în Paul Copan and Paul K. Moser (eds), *The Rationality of Theism*, London and New York, Routledge, 2004.

15 H.R. PATAPIEVICI, *Partea Nevăzută Decide Totul*, București, Editura Humanitas, 2015, p. 269-270.

- ✦ COPAN, P., „The moral argument”, în Chad Meister and Paul Copan (eds), *The Routledge Companion to Philosophy of Religion*, London and New York, Routledge, 2007.
- ✦ DESCARTES, R., „The Ontological Argument: A Restatement”, în Steven M. Cahn (ed), *Exploring Philosophy of Religion. An Introductory Anthology*, New York, Oxford, Oxford University Press, 2009.
- ✦ GOLDIȘ, Vasile, „Răspunsul lui Vasile Goldiș la sărbătoarea sa” , în *Știrea*, nr.33, an II, 1932.
- ✦ IOVAN, M., *Crezul și concepția filosofică ale lui Vasile Goldiș*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 2006.
- ✦ KRETZMANN, N., „Abraham, Isaac and Euthyphro: God and the Basic of Morality”, în Eleonore Stump and Michael J. Murray (eds), *Philosophy of Religion: The Big Questions*, Oxford, Blackwell Publishing, 2006.
- ✦ LEWIS, C.S., *Simplu creștinism*, Londra, Collins, 1952, 1997.
- ✦ LIICEANU, G., *Așteptând o altă omenire*, București, Editura Humanitas, 2018.
- ✦ LIICEANU, G., *Continentele insomniei*, București, Editura Humanitas, 2017.
- ✦ MARTIN, M., *Atheism: Morality and Meaning*, Amherst, Prometheus Books, 2002.
- ✦ PATAPIEVICI, H. R., *Partea Nevăzută Decide Totul*, București, Editura Humanitas, 2015.
- ✦ PLEȘU, A., LIICEANU, G., *Dialoguri de duminică*, București, Editura Humanitas, 2015.
- ✦ ROTARU, Ioan-Gheorghe, *Istoria filosofiei, de la începuturi până la Renaștere*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2005.
- ✦ ROTARU, Ioan-Gheorghe, „Key aspects of the Freedom of Conscience”, în *Jurnalul Libertății de Conștiință - Supliment (Journal for Freedom of Conscience)*, Ioan-Gheorghe Rotaru, Dragoș Mușat (eds.), Les Arsc, France, Editions IARSIC, 2016, pp. 30-37.
- ✦ WAINWRIGHT, W. J., *Religion and Morality*, Burlington, VT: Ashgate Publishing, 2005.
- ✦ WALDRON, Jeremy, „God, Locke, and Equality”, *Journal of British Studies*, 1961 – 2014, Cambridge University Press, 2002.
- ✦ ZAGZEBSKI, L., „Morality of Religion”, în William J. Wainwright (ed), *The Oxford Handbook of Philosophy of Religion*, Oxford, Oxford University Press, 2005.